

**CU PRIVIRE LA ARANJAMENTUL POLITICO-TERITORIAL
EUROPEAN DIN 1814-1815: O NOUĂ EVALUARE A TEXTULUI
ȘI A MANIEREI PRINCIPALELOR DELIBERĂRI ALE
CONGRESULUI DE LA VIENA**

Din tot ce a însemnat Congresul de la Viena pentru devenirea relațiilor internaționale, *aranjamentul politico-teritorial*, altfel spus, "prima carte teritorială a Europei"¹, a focalizat, în cel mai înalt grad, demersurile istoriografice. Sintezele, manualele și cursurile universitare de istorie generală, de istorie diplomatică, de istorie a relațiilor internaționale doar au survolat alte părți ale procesului congresional, precum stabilirea rangurilor diplomatice, problema riurilor internaționale, cea a comerțului cu sclavi (negri), cea a garanției generale a "ordinii fondate pe legitimismul monarhic și pe echilibrul de forțe". Nici lucrările inserabile bibliografiilor la categoria de *speciale* nu au coborât îndeajuns în terenul amintitelor părți sau probleme, explorările, mai toate de suprafață, surprinzând diverse "încheieri diplomatice", fără a le pătrunde înțelesurile de profunzime. Chiar și *aranjamentul politico-teritorial*, problema de interes aici, a făcut obiectul unor prezentări prevalent "orizontale", reductibile axiologic la ele însele, privind, într-o anumită enumerare a statelor, achiziții teritoriale și ["de populații"], compensații de aceeași natură, reajustări de frontiere, recunoașteri sau decăderi din drepturi de suverani, toate acestea în expresia cea mai cuprinzătoare dată de *Actul final* din iunie 1815. Cum s-a ajuns la acel *act* pare să fi contat prea puțin în scrierea unei pagini de istorie europeană. Iar ca principală, aproape exclusivă, explicație a unei atare situații a fost invocată "sărăcia" surselor documentare "de primă mână", după repere enunțate de Metternich pentru "o istorie compusă... din fapte materiale și... din partea ei secretă", unde s-au făcut simțite "resorturile al căror joc a produs evenimentele"². Conform unui pasaj de text metternichian din *Mémoires*, pe timpul Congresului de la Viena "suveranii Europei și miniștrii lor se întâlneau în persoană..., uzanțele diplomatice... plinuindu-se circumstanțelor; afacerile cele mai dificile, chestiunile cele mai delicate s-au tratat... de la o sală la alta, fără curieri (diploamatici), fără schimburi de note scrise, fără intermediari". S-a căutat să se răspundă necesității practice ca lentoarea din mersul negocierilor să dispară, la fel și distanțele între negociatori, ca nu prin excepție, doar, "o afacere complicată" să fie soluționată "într-o dimineață". A fost comprimat, pe cât posibil, timpul unei "colosale întreprinderi". Toate acestea, însă, cu prețul "regretabil" că "puterile... direct interesate în negocieri" n-au păstrat *documente scrise*, care să permită "buna înțelegere a celor mai importante discuții"³. Din ceea ce s-a publicat până spre mijlocul secolului XIX și a fost spre știința sa, Metternich a tras concluzia, puțin amendabilă după investigațiile survenite într-un timp avansând, iată, în secolul XXI, că "arhivele diplomatice ale celor mai interesate curți (monarhice) în negocierile... de la 1814 - 1815... nu conțin *documente scrise* asupra celor mai importante deliberațiuni". Excepțiile le-au constituit arhivele din Marea Britanie și din Franța, datorită faptului că, în timpul Congresului de la Viena, "miniștrii plenipotențieri" ai celor două puteri "n-au încetat să corespundă cu guvernele lor"⁴. O excepție, de o considerabilă cuprindere documentară, s-a conturat și prin "dărilor în vileag", cu timpul, din arhivele de la Petersburg și

¹ J. B. Duroselle, *L'idée d'Europe dans l'histoire*, Paris, 1965, p. 195.

² "L'histoire se compose de deux éléments... L'un, ce sont les faits matériels, que personne n'ignore. L'autre, c'est la partie secrète. Elle comprend les négociations entre les divers Cours; c'est là qu'il faut chercher les ressorts don't le jeu a produit les événements". *Mémoires. Documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich* (în continuare: Metternich, *Mémoires...*), publ. par ... Richard de Metternich, vol. I, Paris, 1881, p. 136.

³ "Comme les Souverains de l'Europe et leurs ministres se réunissaient en personne et sur les lieux mêmes, les usages diplomatiques durent se plier aux circonstances. Les affaires les plus difficiles, les questions les plus compliquées se traitèrent en quelque sorte d'une sale à l'autre: pas de courriers, pas d'échanges de notes écrites, pas d'intermédiaires entre les Cours. Toutes les lenteurs inévitables en temps ordinaire avaient disparu avec les distances. Mainte affaire qui, dans d'autres circonstances, n'aurait pu être élaborée que lentement, fut réglée dans une matinée. Cette manière de procéder eut deux résultats: le premier et le plus heureux fut la réussite de notre colosale entreprise; le second, qu'il est permis de trouver regrettable, c'est qu'aujourd'hui les Cours directement intéressées aux négociations n'ont aucun document écrit qui puisse renseigner sur la marche des discussions les plus importantes". *Ibidem*, pp. 136 și urm.

⁴ "En établissant ce fait que les Archives diplomatiques des Cours les plus intéressées aux négociations ne contiennent pas de documents écrits sur les délibérations les plus importantes..., nous faisons toutefois une exception en faveur des archives de l'Angleterre et de la France. Pendant toute la durée du Congrès de Vienne, lord Castlereagh et les ministres plenipotentiaires de l'Angleterre et de la France n'ont cessé de correspondre avec leurs gouvernements". *Ibidem*, p. 137.

Moscova, într-o deplină confirmare a adevărului că, la Viena, împăratul Alexandru, "plenipotențiarul majestății sale imperiale" la congres, reprezentanții diplomatici ai aceleiași suveran la diferite "curți", cu prioritate cei acreditați la Londra și Paris, au întreținut o corespondență oficială⁵ ce obligă o atenție pe măsura importanței ei din partea cercetărilor de specialitate.

Un set documentar de primă instanță pentru relevarea "combinațiilor politico-teritoriale" de la Viena l-au constituit *actele formale de congres* (secvențial, "de conferință"). Metternich, ce prezidase "principalele negocieri", reținuse că de atunci au rămas "două inovații importante în diplomatie", una fiind a *memoriilor (memoranda) ca anexe la protocoale* (procese-verbale), iar cealaltă "a simplelor protocoale având și valoarea convențiilor definitive", ambele "inovații" contribuind mult la facilitarea "expedierii afacerilor", pretându-se de minune abordării "marilor chestiuni politice"⁶. Dând expresie adevărului de necontestat că "noile necesități crează ... forme noi", pe timpul congresului de pace "chestiunile cele mai grave" au fost "agitate și discutate în întreținerile familiare... ale celor trei suverani" (al Austriei, al Rusiei și al Prusiei) și în "conferințele exponenților marilor cabinete" (Metternich, Castlereagh, Nesselrode, Hardenberg), mai puțin marcate, acestea, de "sentimente fraterne"⁷. Întrevederile "familiale" ale suveranilor "curților nordice" au ocazionat "aranjamente pe cuvânt" ("*gentlemen's agreement*"), fără înregistrări scriptice. Atunci când "chestiunile au ajuns la un anumit grad de maturitate..., plenipotențiarul principalelor puteri s-au reunit în conferințe regulate", consemnate în protocoale ce n-au prea redat "detaliile discuțiilor", ci s-au mărginit la a formula "punctele asupra cărora s-a căzut de acord", doar arareori recurgându-se la "analize" ce să conțină "nuanțe de opinii", revelatoare pentru "avizul" (nivelul de a se fi aflat "în chestiune" al) fiecărei părți negociante, până acolo încât oricare "aviz" să nu fi contravenit imperativului "rezoluțiilor comune"⁸.

De observat, chiar și din "spicuirile" permise de textul metternichian, recurgerea la o anumită manieră în deliberările la cel mai înalt nivel asupra "chestiunilor europene". O manieră ce a prins contur în primele luni ale anului 1814, sub presiunea amplificării "războiului din Franța", și s-a evidențiat plenar pe durata Congresului de la Châtillon. "Marile chestiuni" fuseseră și atunci "agitate și discutate" în întrevederile "celor trei suverani... la cartierul lor general" și supuse deliberărilor după norme de conferință ale "principalilor miniștri ai celor patru puteri", devenite aliate prin tratatul de la Chaumont (martie 1814). Umbrită de *prima pace cu Franța*, din mai 1814, simulată, în formă, și suspendată, în fapt, de *summit-ul* aliaților la Londra, din iunie 1814, aceeași manieră urma a fi încercată, la Viena, pe seama negocierilor privind *aranjamentul politico-teritorial european*. *Persistența celor direct interesați de a o consacra la valoarea de preeminent registru deliberativ s-a și constituit în diapazonul clasic al concertului marii politici europene*. Un concert "în două părți", atât timp cât Rusia, prin împăratul ei, plusa cu insistență supervizarea "marilor chestiuni... de suveranii fraternizați", iar Marea Britanie s-a fixat definitiv în opțiunea eminamente modernă pentru deliberările factorilor guvernamentali, exponențiind *statele*, factori imputerniciți și explicit responsabili, după normele și principiile dreptului public internațional, după uzanțele diplomatiei permanente. Într-o atare dispunere a *concertului*, tensiunile între "principalii interpreți" deveneau inerente, "coardele" fiind adeseori întinse la *maximum*. Consensusul celor patru puteri aliate vizând evitarea stărilor de "impas extrem" a și permis competențe deliberative sau expediente de genul "comitetului celor opt puteri" semnate ale tratatului din 30 mai de la Paris, "comisia" autointitulată "comitetul pentru afacerile germane", comisia de validare a imputernicirilor prezumtivilor reprezentanți la un atât de dorit de Talleyrand *plen al statelor suverane* angrenate "de o parte și de alta" în războiul încheiat în martie-aprilie 1814. În clubul de excelență și prin definiție deliberativ asupra "marilor chestiuni" s-au regăsit *cele patru puteri aliate*, iar din decembrie 1814 și Franța, situație întărită și de tratatul secret austro-franco-britanic din 3 ianuarie 1815. O dispunere în cercuri

⁵ *Vneshnjaja politika Rossii XIX i nachala XX veka. Dokumenty rossiiskovo ministerstva inostrannyh del*. Seria pervaja. 1801 - 1815 (în continuare: *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I), vol. VIII, Moscova, 1972, *passim*.

⁶ "De cette époque dattent deux innovations dans la diplomatie: celle des mémoires comme annexes des protocoles et celle des simples protocoles ayant la forme et la valeur des conventions définitives. Il est à souhaiter que cette manière de procéder soit adoptée définitivement, car il est incontestable qu'elle facilite extraordinairement l'expédition des affaires, et c'est précisément pour cela qu'elle convient mieux pour traiter les grandes questions politiques". Metternich, *op. cit.*, vol. I, p. 137.

⁷ "Les besoins nouveaux créent toujours des formes nouvelles. C'est ainsi que surgirent celles qu'observèrent les cabinets dans leurs conférences. Les questions les plus graves étaient toujours agitées et discutées dans les entretiens familiers qui avaient lieu entre les trois Souverains aussi bien qu'entre les chefs de cabinet". *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

deliberante concentrice a ceea ce istoria avea să înregistreze drept Congresul de la Viena⁹, o dispunere după dispute durând, după notațiile lui Gentz, mai bine de trei luni (18 septembrie – 25 decembrie) pentru a se ști dacă congresul era o adunare ea însăși deliberantă sau doar “un agregat de negociatori”¹⁰. A prevalat “rațiunea expedientelor” în detrimentul celei a congresului “formal statuat”, dar nu și în cel al finalizării *aranjamentului politico-teritorial*, ca placă turnantă a *ordinii generale*, submisibilă (pretabilă) *interpretărilor concertului european*.

Ar fi, desigur, inutil de stăruit asupra detaliilor “distribuirilor și redistribuirilor de teritorii și locuitori” decise de “clubul celor patru/cinci înalte părți negociante” pe baza sistematicelor operațiuni ale “comisiei de statistică”, aflată în subordinea formală a “comitetului de opt puteri”¹¹. Detalii devenite, în marea lor măsură, “locuri comune” prin deosebit de frecventa reluare a lor, înlesnită de procedeul compilației, în mai toate lucrările de specialitate, de ținută monografică sau în formă de abordări parțiale cu referire la Congresul de la Viena. Obiectivând o anumită dimensiune politico-diplomatică a acestuia din urmă, excesiva reluare a detaliilor, în “scheme statistice”, ar prejudicia mult exprimării și îmbinării de idei, aspirației naturale spre o mai clară scoatere în relief a aspectelor de interes strict subînțeles demersului de față. Un interes mai defel ancorabil în partea tehnică a *aranjamentului teritorial*, el vizând *maniera* deliberărilor *marii politici*, într-o fază când, deși menținute în surdină, sufocate chiar, de dispute tensionate “pentru valori concrete” (teritorii și locuitori), pentru valori ținând de “ambiiții particulare”, dispozițiile *de concert* ale marilor puteri s-au verificat din necesitatea înțeleasă a edificării și asigurării *păcii generale*. Am considerat, de aceea, oportună evaluarea *aranjamentului european* nu printr-o comprimare de date seci, ci prin deducerea unor înțelesuri esențiale din disputele și soluțiile privind “chestiunile” saxonă, germană, italiană, elvețiană etc., ale căror denumiri erau încă departe de a semnifica vreo recunoaștere, de “forul păcii” de la 1814 - 1815, a caracterului lor național. Solicitat de prințul A. Czartoryski în numele Comitetului patriotic din Varșovia, Alexandru I se erijase cu multă emfază, încă de la sosirea sa la Viena, în susținător fervent al cauzei naționale a polonezilor, prin constituirea unui Regat al Poloniei sub suveranitatea sa imperială¹². Soluție care, fără atributele *independenței și integrității istorice* *Poloniei*, era văzută de miniștrii britanici ca o voalată includere a noii construcții statale polone de Imperiul tuturor Rusiilor¹³. Cu toată simpatia reală a publicului londonez, incitată și de clubul *whig*, față de resuscitarea statalității Poloniei, plenipotențiarilor britanici la congres, avizați asupra “calculelor Rusiei”, considerau preferabilă soluției regatului sub suveranitatea imperială rusă chiar și pe cea a restabilirii partajului teritorial între “curțile” de Romanov, de Habsburg și de Hohenzollern¹⁴. La rândul său, Talleyrand s-a eschivat de la a da curs solicitărilor aceluiași prinț Czartoryski spre a subscrie la “cauza Regatului Poloniei”, văzută mai curând ca una rusă decât ca una națională-polonă, sub nici un chip ca una în concordanță cu *principiul legitimismului monarhic*, invocabil pentru Saxonia și Neapole¹⁵. Nu a fost deci momentul ca problema polonă să se înscrie ca una națională în deliberările *marii politici*. Așa ceva avea să se întâmple în alte împrejurări, la întâlnirea impulsurilor naționale cu transformările profunde în viața internațională. Event inexorabil, ce a marcat, în timp, dezlegările “chestiunilor naționale”, între care cea italiană, cea germană și, peste mai bine de un secol, cea polonă.

La 1814 - 1815, “chestiunile” amintite mai sus s-au impus în raport cu alte principii decât cel național. A prevalat, în accent, nu arareori pur retorice, invocarea principiului *legitimismului monarhic*, asupra căruia s-au înregistrat diferențe de opinii, între “întâiul plenipotențiar” al Marii Britanii și cei ai “curților nordice”, între aceștia din urmă și cel al Franței. În fapt, însă, cel mai

⁹ Metternich revendica paternitatea propunerii ca deliberările să fie rezervate, mai întâi, intrevederilor “membrilor Quadruplei Alianțe și reprezentanților francezi” (“comitetul celor patru”, devenit “comitetul celor cinci”), apoi “comitetului celor opt”, orientat mai ales asupra “procedurilor congresionale”, și “comitetelor speciale”, cu clare competențe în cazul celui “german”. *Ibidem*, pp. 204 și urm.

¹⁰ “On s'est disputé pendant trois mois pour savoir si le congrès était une assemblée délibérante ou simplement un agrégat de négociateurs, et la question est restée indécise”. *Dépêches inédites du Chevalier de Gentz aux Hospodars de Valachie pour servir à l'histoire de la politique européenne. 1813-1828* (în continuare: Friedrich von Gentz, *Dépêches inédites...*), publ. par A. Prokesh-Osten, vol. I, Paris, 1876, p. 156 (*Tableau des divers actes et des derniers résultats du Congrès de Vienne*, Viena, 26 iunie 1815).

¹¹ C.K. Webster, *The Congress of Vienna, 1814 - 1815*, Londra, 1919 (?), p. 78 și urm., 86 - 91.

¹² Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 106 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 28 septembrie 1814).

¹³ D'Angeberg, Comte... (L. Chodzko), *Le Congrès de Vienne et les traités de 1815*, vol. II, Paris, 1864, p. 280 și urm. (Castlereagh c. Alexandru I, Viena, 12 octombrie 1814); v. și *Supplementary Despatches, Correspondence, and Memoranda of Field Marshal Arthur Duke of Wellington* (în continuare: Wellington, *Supplementary Despatches...*), edited by... the Duke of Wellington, vol. IX, Londra, 1864, p. 329 (același document).

¹⁴ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VIII, p. 105 (Nesselrode c. Alexandru I, Viena, 13/25 septembrie 1814).

¹⁵ *Mémoires du prince de Talleyrand* (în continuare: Talleyrand, *Mémoires...*), publiées par le duc de Broglie, vol. II, Paris, 1891, p. 389 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 25 octombrie 1814).

încărcat de implicații, relevat de disputele privind sublinierea (confirmarea) sau, dimpotrivă, amendarea dreptului de cucerire, compensațiilor teritoriale, refacerilor și desfacerilor de entități statale, a fost *principiul echilibrului de forțe*¹⁶. Este ceea ce s-a demonstrat și în funcție de "chestiunea polonă", luată în sine sau în presupunere cu cea saxonă. "Chestiunea polonă" a reprezentat un foarte dificil și, de aceea, foarte tensionat test pentru valabilitatea unei *alianțe de război* (de la Breslau-Kalisch, între Rusia și Prusia) în fața imperativului *interesului comun*, susținut de "jocuri de sumă nulă", interes mutual asumabil de negociatorii păcii europene. Prin insistența cu care a urmărit să-și adjuce, dintr-un resort unilateral, rolul decizional în "afacerea Poloniei", Rusia și-a încercat veleitățile de putere dominatoare¹⁷. Pentru "blocarea" Rusiei, consensul austro-britanico-francez, mai întâi tacit, apoi "la vedere", s-a verificat pe seama aceleiași "chestiuni polone". În tentativa sa de a rupe "alianța celor patru", Talleyrand mizase mult pe agravarea divergențelor ruso-britanice asupra Poloniei¹⁸. Pe timpul "discuțiilor" reprezentanților "celor patru", apoi ai "celor șase" și, în cele din urmă, ai "celor opt puteri" în legătură cu "deschiderea formală" a congresului de pace, "discuții" desfășurate la cancelaria imperială a Austriei în lunile septembrie-octombrie 1814, "chestiunea polonă" a fost cea care, mai mult decât cele de "procedură congresională", a aprins spiritele. Britanicii au ieșit primii "la atac" pentru "a bloca" pretențiile exagerate ale Rusiei. Întăiul lor argument a fost unul de principiu, că nu vedeau statalitatea Poloniei realizabilă fără independența ei¹⁹. Argument servind de "deschidere" pentru un altul, de maximă pondere în realitatea de atunci a politicii internaționale, anume, că orice schimbare teritorială se impunea să fie evaluată din perspectiva *echilibrului general*. Rațiunile profunde ale acestuia au și incitat un schimb de scrisori și de *memoranda* între Castlereagh și Alexandru I. Într-o scrisoare din 12 octombrie, secretarul de stat britanic și-a exprimat convingerea că, prin anexarea Basarabiei și a Finlandei, ca și prin "zona polonă" ce și-o adjucecase în urma partajului executat între anii 1772 și 1795 cu Austria și Prusia, "curtea imperială a Rusiei" s-ar fi convenit să se declare "satisfăcută" în privința "achizițiilor teritoriale", fie ele și sub pretenția indemnizațiilor de război²⁰. Opinii reluate în *memorandum*-ul adresat, de același expeditor, împăratului Alexandru, la 14 octombrie, și întărite prin "avertismentul" că, dacă Rusia persista în "ambițiile ei", Marea Britanie admitea soluția convocării *congresului general*, ce ar fi implicat subminarea autorității *alianței celor patru mari puteri*, învingătoare "în războiul cu Napoleon"²¹. Document pe care Castlereagh l-a făcut cunoscut, în prealabil, lui Metternich și lui Talleyrand, aceștia observând "separarea chestiunilor polonă și saxonă"²². Separare de natură a provoca, în așteptările britanicilor, o alta, între Rusia și Prusia, mai ales după ce Castlereagh i-a "promis" lui Hardenberg că Marea Britanie putea să subscrie la anexarea Saxoniei de "curtea de Hohenzollern", cu condiția dezicerii regelui Friedrich-Wilhelm al III-lea și a "miniștrilor săi" de tratatul de la Breslau-Kalisch²³. Nu a fost însă o dificultate pentru Talleyrand să înțeleagă că politica britanică viza "dubla barieră"²⁴, pe Vistula, contra Rusiei, și pe Rhin, pentru "supravegherea Franței"²⁵.

De partea lor, Austria și Prusia erau "încurcate" de obligațiile asumate, la 1813, prin tratatele de la Teplitz, de "solidaritatea conservatoare a celor două mari curți germane" cu cea a Rusiei, explicată și de "protocolul" comemorării bătăliei de la Leipzig din octombrie 1813, bătălie

¹⁶ Charles Dupuis, *Le principe d'équilibre et le Concert européen de la Paix de Westphalie à l'Acte d'Algésiras*, Paris, 1909, p. 44 - 62.

¹⁷ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VIII, p. 103-106 (Nesselrode c. Alexandru I, 13/25 septembrie 1814).

¹⁸ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 301 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 25 septembrie 1814).

¹⁹ Într-o "discuție" cu lordul Stewart, Alexandru I, după ce și-a prezentat "generosul său proiect asupra Poloniei", a avut de înfruntat replica ambadorului britanic la Viena: "Je ne vois pas l'indépendance pour la Pologne, et je ne crois pas que l'Angleterre... puisse s'accomoder de cet arrangement". Cf. *Ibidem*, p. 353 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 13 octombrie 1814).

²⁰ Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 329 (Castlereagh c. Alexandru I, Viena, 12 octombrie 1814); v. și C.K. Webster (ed.), *British Diplomacy, 1813 - 1815. Select Documents Dealing with the Reconstruction of Europe*, Londra, 1921, p. 206 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 14 octombrie 1814).

²¹ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 291 - 293 (Castlereagh c. Alexandru I, *Memorandum sur la situation de l'Autriche et de la Prusse en présence des prétentions de la Russie sur la Pologne*, Viena, 14 octombrie 1814).

²² Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 357 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 16 octombrie 1814).

²³ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 274 și urm. (Castlereagh c. Hardenberg, Viena, 11 octombrie 1814).

²⁴ Jacques-Henri Pirenne, *La Sainte-Alliance. Organisation européenne de la paix mondiale*, vol. 1, Neuchâtel-Paris, 1946, pp. 126 și urm.

²⁵ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 373 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 19 octombrie 1814). Regele Franței indicase "ambasadorilor săi la congres" să nu admită separarea "chestiunilor" polonă și saxonă. *Ibidem*, p. 355 și urm. (Ludovic al XVIII-lea c. Talleyrand, Paris, 14 octombrie 1814).

înregistrată de istoriografie ca una "a națiunilor"²⁶. Metternich însuși se vedea "încurcat" de dispozițiile ruso-prusiene de a susține politica Austriei în Italia, pentru ca, în schimb, "curtea de la Viena" să consimtă la "combinațiile teritoriale" preconizate de tratatul de la Breslau-Kalisch, o eventualitate exclusă, din unghiul de vedere al cabinetului austriac, ce nu putea admite "încurajarea" de Rusia a ascensiunii Prusiei în Germania²⁷. Și miniștrii prusieni se vedeau "încurcați", pe de o parte, de presiunile diplomației ruse asupra lor pentru a face "tot posibilul" spre a menține Austria în "tabăra nordică", iar pe de altă parte, de divergențele între "curțile" de Hohenzollern și de Habsburg în problema Germaniei²⁸. Ținerea "în șah" a puterilor germane a permis Rusiei să-și verifice dispoziitivul său politico-diplomatic pentru a contracara atacul britanicilor în "chestiunea Regatului Poloniei". Exercitând presiuni până la intimidare asupra lui Metternich, cu care, pe 24 octombrie, a rupt "relațiile personale", neascunzându-și furia din cauza "ineficienței" lui Nesselrode în clubul "principalilor miniștri ai suveranilor aliați"²⁹, respingând demersul lui Talleyrand în privința *congresului general* și a valorii normelor dreptului public ("J'ai deux cent mille hommes dans le Duché de Varsovie! Que l'on m'en chasse! J'ai donné la Saxe à la Prusse; l'Autriche y consent!")³⁰, Alexandru I părea serios încercat de gândul că i se cuvenea și că deținea poziția dominantă în problemele europene. Cu un asemenea gând a adresat un *memorandum* lui Castlereagh, pe 30 octombrie, act prin care a reafirmat "drepturile teritoriale ale Rusiei", a subliniat înaltele auspicii sub care se plasa "solidaritatea curților nordice" și a incriminat "pledoaria britanică" în numele intereselor strategice ale Austriei și Prusiei³¹.

Contraatacul Rusiei, cu autoritatea actelor suveranului ei, s-a dorit a fi unul devastator și, pe moment, a produs impresia de a fi fost astfel. Un nou *memorandum*, din 4 noiembrie, al lui Castlereagh, în răspuns la cel din 30 octombrie al împăratului Rusiei, a fost, practic, lipsit de efect³². Cauza principală a reculului suportat, fie și momentan, de poziția Marii Britanii în "afacerile generale" a constituit-o dificultatea realizării "barierei antiruse" printr-un "front comun" austro-prusian, susținut de "insulari", idee la care Metternich s-a arătat dispus să subscrie, fără însă a reuși să-l convingă despre "implicațiile ei pozitive" și pe Hardenberg³³. Chemați "la ordine" de regele Friedrich-Wilhelm, supus, ca niciodată, de Alexandru I, învoațiilor datoriei de recunoștință pentru "eliberarea de la 1813", "onoarei cavaleresti" și "fraternității monarhice", miniștrii Hardenberg și Humboldt s-au conformat "ruperii cu politica britanică" și refortifierii alianței cu Rusia. Hardenberg a și făcut cunoscut lui Castlereagh că Prusia nu intenționa să impună Rusiei "frontiere pe Vistula", încât, prin implicațiile reasezării raportului de forțe pe plan european, să-și submineze "interesele ei germane"³⁴. Ca însemn autoritar că acordul între "curțile" de Romanov și de Hohenzollern funcționa de minune, pe 8 noiembrie trupele prusiene au pătruns în Saxonia, iar pe 10 ale aceleiași luni ducele Constantin, numit guvernator al Poloniei, invita pe locuitorii ei "să se adune sub egida Țarului"³⁵. Castlereagh avea toate motivele să resimtă dureros eșecul politicii vizând "bariera pe Vistula"³⁶, să regrete "singurătatea" Marii Britanii între *puterile aliate*, în tentativa ei de a se opune "ambițiilor" Rusiei³⁷. De partea sa, deplin încrezător în importantul "câștig de poziție strategică", Alexandru I a ținut să dea "o lecție de politică de mare putere" lui Castlereagh, considerând închisă "afacerea Poloniei" și exprimându-și "cele mai bune dispoziții pentru finalizarea aranjamentului politico-teritorial european"³⁸.

Acțiunea energetică-brutală a Rusiei și Prusiei în Polonia și, respectiv, în Saxonia a fost posibilă

²⁶ Comemorarea a avut loc pe 18 octombrie 1814. *Ibidem*, p. 376 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 19 octombrie 1814).

²⁷ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 289 (primul *protocol* al "comitetului pentru afacerile Germaniei", Viena, 14 octombrie 1814); v. și M.H. Weill, *Les dessous du Congrès de Vienne d'après les documents originaux des archives du Ministère impérial et royal de l'Intérieur à Vienne*, vol. I, Paris, 1917, p. 458 și urm.

²⁸ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 274 și urm. (Hardenberg c. Metternich, Viena, 10 octombrie 1814).

²⁹ Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 375 (Cooke c. Liverpool, Viena, 25 octombrie 1814).

³⁰ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 392 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 25 octombrie 1814).

³¹ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 350 și urm. (Alexandru I c. Castlereagh, Viena, 30 octombrie 1814) și p. 353-358 (*Memorandum de l'Empereur Alexandre à Castlereagh en réponse à sa lettre du 14 courant*, Viena, 30 octombrie 1814).

³² *Ibidem*, p. 394-401 (Castlereagh, *Memorandum... à l'Empereur Alexandre*, Viena, 4 noiembrie 1814).

³³ *Ibidem*, p. 291 și urm. (Metternich c. Hardenberg, Viena, 2 noiembrie 1814).

³⁴ *Ibidem*, p. 407 și urm. (Hardenberg, *Memorandum... à Castlereagh*, Viena, 7 noiembrie 1814).

³⁵ Jacques Droz, *Histoire diplomatique de 1648 à 1919*, Paris, 1952, p. 280 și urm.

³⁶ C.K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh 1812-1815. Britain and the Reconstruction of Europe*, Londra, 1931, p. 341.

³⁷ "England is the only Power that either can, or dares, raise her voice against the powerful and the oppressor". Idem (ed.), *British Diplomacy*, p. 222 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 5 noiembrie 1814).

³⁸ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 450 și urm. (Alexandru I c. Castlereagh, Viena, 9 noiembrie 1814).

datorită “întârzierii” cooperării britanico-franceze, cu subînțelegerea celei a Austriei, Talleyrand admitând ideea “barierei antiruse pe Vistula”, dar nu și pe cea a “barierei antifranceze pe Rhin”, după cum admitea ca Franța să susțină Marea Britanie în Italia, pentru a contracara Austria, și pe aceasta din urmă în Germania, pentru a contracara Prusia³⁹. Însă cea mai vădit favorabilă circumstanță pentru succesul ruso-prusian a constituit-o disputa aprigă între Austria și Prusia în problema Germaniei, dispută pe care “politică celor două bariere” a lui Castlereagh, în loc s-o estompeze, i-a oferit o motivație în plus prin separarea “chestiunilor” polonă și saxonă⁴⁰. Dovada peremptorie a reprezentat-o mersul lucrărilor “comitetului celor cinci state germane”. În cuprinsul acestui “comitet”, plenipotențiarul Hanovrei, “instruit de la Londra”, a adoptat o poziție favorabilă Prusiei, ce beneficia și de concursul favorabil al plenipotențiarului Württembergului, concurs de care nu era străină diplomația rusă⁴¹. Încurajată, pentru început, atât de Marea Britanie cât și de Rusia, de la distanță și din motive, se înțelege, radical diferite, cum reieșeau și din scrisorile sau *memoranda* ce și le-au adresat Alexandru I și Castlereagh, Prusia a căutat să impună, în “comitetul german”, “un mai vechi proiect al lui Hardenberg relativ la bazele unei constituții federale pentru Germania”⁴². Ideea fundamentală a “proiectului prusian” viza organizarea Germaniei “în cercuri”, Prusia să dețină “direcția exclusivă a cercului Renaniei Inferioare și al Westphaliei”, cu “asistența” electoratului de Hessa, de asemenea, “direcția cercului Saxoniei Superioare și al Thuringiei”, iar Austriei să-i revină “direcția exclusivă a cercului Austriei Superioare” (i.e. al provinciilor germanice ale Imperiului de Habsburg) și “cercul Rhinului Superior”, cu “asistența” Marelui Ducat de Baden⁴³. În ședințele a treia (20 octombrie) și a patra (22 octombrie) ale “comitetului german” au devenit clare divergențele austro-prusiene, urmate, îndeaproape, de cele între Bavaria, Hanovra și Württemberg⁴⁴. Scontând un succes decisiv în “comitetul german”, Prusia și-a reiterat pretențiile asupra Saxoniei întregi și rezervele față de eventualitatea ca Mainz să aparțină Bavariei. De satisfacerea unor atare pretenții sau rezerve depindea, cum dădeau de înțeles miniștrii prusieni, posibilitatea ca Prusia să se orienteze după “interesele Germaniei”, revizuindu-și mult poziția față de veleitățile hegemonice ale Rusiei⁴⁵. Posibilitate depinzând, la cea mai tare rigoare, de strânsa cooperare austro-prusiană pentru a fi evitat “un rigid sistem continental”, propice “supremației unui stat”⁴⁶. Ideea unui *condominium* austro-prusian în Germania, cu presupunerea unui front comun al celor două “mari curți germane” pe Vistula, convenea britanicilor, dar, prin conectarea ei la “proiectul lui Hardenberg relativ la constituția Germaniei”, a ajuns să îngrijoreze mult pe austrieci⁴⁷. Aceeași idee făcea imposibil concursul real al Franței la cauza *echilibrului general*. Ea “dădea frisoane... statelor secundare germane”, ce se vedeau amenințate de perspectiva tutelei austro-prusiene și se declarau profund revoltate de sacrificarea Saxoniei, într-un moment când Germania reprezenta “cheia de boltă a edificiului politic al Europei”, iar Saxonia “piatra unghiulară a noii federații”⁴⁸. Accentuarea tensiunilor intergermane a spulberat șansele unui obstacol eficient în calea acțiunii ruso-prusiene din 8 și 10 noiembrie. Forțarea împrejurărilor de Rusia, prin “amenințatoarea sa intenție” de a interveni în Germania, pentru “a calma spiritele”, nu numai că a întărit sentimentele antiruse “în lumea germană”⁴⁹, dar a și întors mai toate “furiile germanilor”

³⁹ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 394 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 25 octombrie 1814).

⁴⁰ Jacques-Henri Pirenne, *op. cit.*, vol. I, p. 144 și urm.

⁴¹ A. Fournier, *Die Geheimpolizei auf dem Wiener Kongress. Eine Auswahl aus ihren Papieren*, Viena-Leipzig, 1913, pp. 277 și urm.; C. K. Webster, *The Congress of Vienna*, p. 70 și urm., 77.

⁴² Proiect prezentat de Hardenberg, prima oară, lui Metternich, la Baden, pe 13 septembrie 1814. D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 243-249.

⁴³ Pentru primele discuții pe marginea “proiectului prusian”, v. *Ibidem*, p. 300-302.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 304-313 (protocolul ședinței “comitetului pentru Germania”, din 20 octombrie 1814) și p. 321-322 (protocolul ședinței “comitetului pentru Germani”, Viena, 22 octombrie 1814).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 274 și urm. (Hardenberg c. Metternich, Viena, 10 octombrie 1814); C.K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 201 și urm. (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 9 octombrie 1814).

⁴⁶ M. H. Weill, *op. cit.*, vol. I, p. 398 și urm. (*Raport* pentru Hager, Viena, 27 octombrie 1814).

⁴⁷ “Elle (l’Autriche) proteste... contre le projet auhourd’hui fort agité en Allemagne, de partager la direction des affaires communes de l’Allemagne entre elle et la Prusse”. Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 103 și urm. (Gentz c. I. Caragea, Viena, 27 septembrie 1814).

⁴⁸ Într-o *notă de protest*, “statele secundare” susțineau că “Si l’Allemagne est la clef de voûte de l’édifice politique de l’Europe, la Saxe est la pierre angulaire de la nouvelle fédération en cette partie. La lui enlever serait ébranler le nouvel édifice dans ces fondements et nous croyons exprimer le vœu unanime de toutes les parties intégrantes de la nation allemande en disant hautement: Sans la Saxe libre et indépendante point d’Allemagne fédérative solide” (subl. in text); cf. A. Debidour, *Histoire diplomatique de l’Europe, depuis l’ouverture du Congrès de Vienne jusqu’à la fermeture du Congrès de Berlin (1814 - 1878)*, vol. I, La Sainte-Alliance, Paris, f.a., p. 32.

⁴⁹ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, pp. 417 și urm. (*Note confidentielle de la Russie à l’Autriche et à la Prusse*, Viena, 11 noiembrie 1814).

împotriva Prusiei, acuzată de flagrantă decizie de "politică instinctului național". La 16 noiembrie, plenipotențiarul Württembergului s-a retras din "comitetul pentru afacerile germane"⁵⁰, exact în ziua când reprezentanții celor 29 de prinți suverani și ai "orașelor libere" din Germania înaintaseră *nota lor de protest* cancelarilor Metternich și Hardenberg și contelui Münster, delegatul Hanovrei, fiind respinsă în mod categoric ideea organizării Germaniei "în cercuri", sub dubla tutelă austro-prusiană⁵¹. Intuind bine că putea să salte și să se mențină pe creasta valului în apele tulburi ale problemei germane, Metternich, susținut de Castlereagh și încurajat de Talleyrand, a supus deliberărilor intergermane *proiectul austriac relativ la bazele Confederației Germaniei, sub președinția Austriei*⁵². Proiect prin care "chestiunea germană", în ciuda inconvenientului procedural al suspendării temporare a "comitetului" ce și-a rezervat "competențe negociatorii" în privința ei, a fost așezată pe rampa de lansare spre *pactul federal* din 8 iunie 1815.

Între explicațiile suspendării sau impasului "comitetului german", cea mai des vehiculată în literatura de specialitate se referă la disensiunile austro-prusiene sau la reacțiile ce și le-au atras cele două "puteri de prim rang" din partea "statelor secundare", frustrate în drepturile lor de a se pronunța asupra viitorului patriei comune. Mai mult, însă, decât "diferendelor intergermane", împrejurarea respectivă s-a datorat agravării tensiunilor între principalii protagoniști ai *reconstrucției Europei*. Prin datele și implicațiile ei, problema germană nu putea rămâne una de interes exclusiv național. Pe terenul ei a luat amploare, spre mijlocul lunii noiembrie 1814, una dintre cele mai aprige dispute pentru supremație în viața internațională. Dispută provocată, înainte de orice, de "ambițiile Rusiei". Politica acestei puteri demonstra că adjudecarea celei mai mari părți din Polonia nu constituia decât atingerea unui *prim aliniament* în "bătălia pentru Europa". Germania constituia *alinamentul decisiv*, a cărui atingere l-ar fi propulsat pe Alexandru I la culminația unei puteri comparabile doar cu aceea a lui Napoleon din timpul păcii de la Tilsit. Înfiertat de sentimentul proximității "uriașului triumf", împăratul Rusiei și-a exersat tonul impunător, de "mare frate", în raporturile cu suveranii Austriei și Prusiei. Dacă în decursul lunii octombrie, când nu era cu totul exclusă convocarea *congresului general*, suveranului Austriei i se solicitase mai ales să tempereze pornirile "cancelarului său" de a se alia politicii lui Castlereagh și de a iniția, cum sesiza Lieven, la Londra, "o declarație semnată de toate puterile, în forma protestului contra vederilor ambițioase ale Rusiei"⁵³, manifestate, atunci, pe seama Poloniei, după 1 noiembrie, când a fost amânată *sine die* deschiderea "formală" a "forului păcii" (i.e. a unui plen al statelor suverane în dreptul dat de tratatul din 30 mai 1814 de a participa), suveranul de Romanov și-a întărit, pentru a fi "secondat" în tentativa sa de a impune "o imediată tranșare a afacerilor de interes european", presiunile asupra "curților" de Habsburg și de Hohenzollern. Pe Friedrich-Wilhelm I-a determinat "să înceapă (re)organizarea Saxoniei", pentru a-i așeza "integritatea teritorială și administrația proprie sub sceptrul său regal", așa cum el, împăratul "tuturor Rusiilor", a decis "organizarea statală a Poloniei sub suveranitatea sa imperială"⁵⁴. Exersând "subtilități constituționale", Alexandru I i-ar fi dezvăluit regelui Prusiei, într-o seară, "*après le carrousel*", convingerea sa că suveranii erau obligați să se conformeze "voinței popoarelor", voință care, în cazul Saxoniei, era de dorit să prevaleze, cum indicau "luminile secolului", în raport cu "legitimitatea unui rege (Friedrich-August) aflat în dizgrație"⁵⁵. Mirarea nu mică a regelui prusian față de o asemenea "doctrină" nu l-a descumpănit pe împăratul rus⁵⁶. Nu mai mică mirare au provocat "lecțiile de guvernământ" aplicate de împăratul autocrat, pe 5 noiembrie, lui Hardenberg ("*Il n'en avait jamais vu de semblable!*") și lui Humboldt, în prezența "suveranului lor", miniștrilor prusieni recomandându-li-se "să se supună ordinelor regelui", care, fiind *absolute*, impuneau "să fie executate punctual"⁵⁷. Cei doi miniștri au fost somați să se conformeze alianței de la Breslau-Kalisch, să se detașeze de "combinațiile lui Castlereagh" cu privire la Polonia⁵⁸ și să consimtă la *drepturile* Rusiei de a se pronunța "în afacerile germane"⁵⁹. Edificat asupra pozițiilor

⁵⁰ *Ibidem*, p. 438 și urm. (protocolul ședinței din 16 noiembrie 1814 a "comitetului pentru Germania").

⁵¹ *Ibidem*, p. 441-443.

⁵² *Ibidem*, p. 586-588; proiect publicat la Viena, în decembrie 1814.

⁵³ "Il m'est revenu par des autorités respectables, que l'ambassadeur d'Autriche... avait fait des démarches très pressantes auprès du ministère (britannique) pour lui représenter le danger don't les vues de l'Empereur (Alexandre) sur la Pologne pouvaient menacer l'Europe. Il lui proposa d'émettre une déclaration signée par toutes les puissances en forme de protestation contre les vues ambitieuses de la Russie". *Vneshnyaya politika Rossii...*, S. I, vol. VII, p. 115 (Lieven c. Nesselrode, Londra, 6/18 octombrie 1814).

⁵⁴ Talleyrand, op. cit., vol. II, p. 441 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 12 noiembrie 1814).

⁵⁵ *Ibidem*, p. 509 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 7 decembrie 1814).

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 443 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 12 noiembrie 1814); v. și C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 229 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 11 noiembrie 1814).

⁵⁸ D'Angeberg, op. cit., vol. II, p. 407 și urm. (Hardenberg c. Castlereagh, Viena, 7 noiembrie 1814).

⁵⁹ *Ibidem*, p. 417 și urm. (Nesselrode, *Note confidentielle* c. Hardenberg și c. Metternich, Viena, 11 noiembrie 1814).

excepționale ale "imperiumului său" de un *memoriu* al lui La Harpe⁶⁰, Alexandru I și-a exprimat, pentru a reconfirma "solidaritatea de la Teplitz", disponibilitatea de a renunța, în cuprinsul "achizițiilor teritoriale polone", la Thorn și Cracovia. Disponibilitate presupusă, însă, într-un înțeles mult mai profund, de "marea ambiție" a împăratului rus de a-și asigura un rol precumpănitor în soluționarea problemei germane. Un întreg "plan de atac" a făcut obiectul unui alt *memoriu*, din 12 noiembrie, al aceluiași La Harpe, act elaborat pe baza parcurgerii atente a protocoalelor "comitetului pentru afacerile Germaniei"⁶¹. "Consilierul intim al împăratului", atașat delegației ruse la Congresul de la Viena, se arăta cu totul surprins că Germania nu constituia "o chestiune" de interes direct pentru Rusia, ca și cum aceasta "s-ar afla în lună". Rusia era în drept, susținea La Harpe, să se raporteze la *organizarea internă* a Germaniei, ce nu putea surveni decât în concordanță cu unele *principii generale*, ținând de "baze ale noului sistem pe cale de a se stabili în Europa". Concordanța din care decurgea dreptul esențial al "marii curți nordice" de a fi *parte principală* în deliberările asupra "chestiunii germane". Ca un alt drept, era invocată și calitatea lui Alexandru I de "prinț al Casei de Holstein". Însă, peste toate drepturile, planau *interesele Rusiei* pentru o anumită "organizare a Germaniei", ai cărei prinți să nu mai fie "subprefecți ai străinătății" ("*les sous-préfets de l'étranger*"), ci "protejați" ai împăratului de Romanov, consecvent "promisiunii de a asigura Europei o stare de lucruri liniștitoare"⁶². Suveranul Rusiei nu avea decât să-și rezerve "rolul măreț de protector" ("*Ce rôle, Sire, était le Votre*"), sub imperativul *păcii și ordinii generale*, de natură a justifica amendarea "barierelor... suveranității (de stat) absolute", amendare incitabilă, prin non-conformarea statelor *interesului general*, la dispunerea raporturilor interstatuale "numai după dreptul natural"⁶³.

Abuzivă în Polonia și amenințătoare în privința viitorului Germaniei, politica Rusiei risca să împingă lucrurile până la declanșarea unui *război european*. Austria a și deplasat 25.000 de militari pentru a consolida "cordonul de trupe... de la frontiera Galiției"⁶⁴. Prusia, constrânsă de "angajamentele" asumate cu Rusia, dar și prevenitoare de a nu fi surclasată de Austria "în afacerile Germaniei", suferea din greu aparențele posturii de "secondantă a curții de Romanov" și acuzele de dezicere față de "cauza prinților germani"⁶⁵. Din largă sa perspectivă strategică, Marea Britanie întvedea posibilitatea unui "triumf al influenței ruse asupra întregii Europe"⁶⁶. Castlereagh își exprima îngrijorarea din cauza "intrării concertului mării politici... într-un con de umbră", considerând "stabilirea Rusiei în inima Germaniei nu numai ca... un mare pericol în sine", ci ca un semnal clar că supremația Rusiei putea să se consolideze "în toate direcțiile și asupra oricărei chestiuni"⁶⁷. De pe pozițiile sale, Alexandru I pretindea că sporul de putere al Rusiei nu reprezenta "decât o pondere necesară în balanța sistemului european" ("*qu'un poids nécessaire dans la balance du système européen*"), dezechilibrată de puterea Marii Britanii, care tindea "să îmbrățișeze tot globul" ("*la puissance de la Grande Bretagne... embrasse tout le globe*")⁶⁸. Eventualitatea războiului consuma mult din "calculele" diplomaților și ale ofițerilor de stat major. Chestionându-și premierul, Castlereagh și-a aflat, prin răspunsul primit, confirmarea convingerii sale că un război, în împrejurările date, putea deveni unul "revoluționar", unul mult diferit față de războaiele din secolele XVII și XVIII, întru a cărui "ținare sub control", indica Liverpool, se cuvenea urmarea *maximei* lui

⁶⁰ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VIII, p. 124-126 (La Harpe c. Alexandru I, Viena, 8-9 noiembrie 1814).

⁶¹ *Ibidem*, p. 129 și urm. (La Harpe c. Alexandru I, Viena, 12 noiembrie 1814).

⁶² "Je m'étonne d'abord qu'il soit plus question de la Russie, que si elle était dans la lune... Je conçois, Sire, que vous ayez voulu vous en rapporter aux Allemands pour leur *organisation intérieure*; mais celle-ci ne pouvait avoir lieu qu'après la fixation des *principes généraux* qui doivent lui servir de base; et cette fixation tenant essentiellement à celle des bases du système nouveau qu'ont veut établir en Europe; je ne vois pas pourquoi la Russie n'y coopérait pas comme *partie principale*... Comme prince de la Maison de Holstein, vous avez des droits plus particuliers encore, mais tous s'évanouissent devant... le droit de voir que les bases de l'organisation germanique soient fixées d'une manière convenable aux intérêts de la Russie, et qui promette à l'Europe un état de choses tranquillisant" (subl. în text). *Ibidem*, p. 129.

⁶³ "Il est donc bien naturel que les princes exclus de toute participation aux opérations du comité cherchent à se lier entre eux et tournent les yeux vers la puissance qui pourrait les protéger. Ce rôle, Sire, était le Votre". *Ibidem*, p. 130.

⁶⁴ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 440 și urm. (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 12 noiembrie 1814).

⁶⁵ *Ibidem*; v. și C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 248 (Castlereagh c. Liverpool, 5 decembrie 1814).

⁶⁶ C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh. 1812 - 1815*, p. 350.

⁶⁷ "I deemed it of great importance to contribute... to this concert, considering the establishment of Russia in the heart of Germany, not only as constituting a great danger in itself..., the supremacy of Russia would be established in all directions, and upon every question...". Idem (ed.), *British Diplomacy*, p. 229 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 11 noiembrie 1814).

⁶⁸ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 452-455 (Alexandru I, *Memorandum/Mémoire...* c. Castlereagh, Viena, 21 noiembrie 1815).

Cicero: *Inquissimam pacem justissimo bello antefere*⁶⁹. Fără poziții militare solide pe continent, fără a fi sigură în privința unei colaborări bine (clar) determinate din partea unei Austrii animate, împreună cu "celelalte curți nordice", de idealul "ordinii conservatoare" și profund temătoare în legătură cu posibila revenire a puterii Franței "la Rhin" și în Italia, un război contra încă redutabilului tandem ruso-prusian apărea aproape dinainte pierdut pentru britanici. Motiv pentru care, abătut și încercat de sentimentul că eșuase procesul *păcii generale*, fondată pe *echilibrul de forțe*, Castlereagh gândea că survenise *colapsul de-abia incipientului concert al marii politici*⁷⁰. Era un sentiment de care era încercat și Metternich⁷¹ și, nu mai puțin, Talleyrand, care, la o întrevvedere, din 14 noiembrie 1814, cu împăratul Alexandru, a îndrăznit să replice, când autocratul rus a invocat "angajamentele sale" față de Prusia și de polonezi, că înaintea unor astfel de "angajamente particulare" se cuvenea să fie considerate cele "cu Europa" (în numele *interesului general*), "prin ale cărei frumoase țări... se plimbau... trupe ruse, făcând să tremure lumea", toate inimile având să înghețe de spaimă "la vederea soldatului rus", într-o atmosferă "de rezistență generală"⁷².

În cuvinte și prin gesturi se dădea expresie resimțirii la cel mai înalt nivel politic european a unei *împrejurări excepționale*, una dintre acelea care, prin legi nescrise sau inefabile, are darul de a inspira pe cei cu rara vocație a *măsurilor excepționale*. O vocație demonstrată de Castlereagh și de Metternich, decizi să spargă principalul cerc deliberativ asupra *păcii și ordinii generale*, cerc închis până atunci de "angajamentele celor patru puteri aliate", cerc în care cei doi oameni de stat au convenit că se impunea să fie introdusă și Franța⁷³. Soluția convocării *congresului general*, deși dragă lui Talleyrand, n-a mai intrat în calcul. Pentru ca "troica europeană", altfel spus, cooperarea austro-britanico-franceză în numele *cauzei europene*, să fie o realitate, devenea necesară atenuarea diferendelor austro-franceze în Italia, a celor britanico-franceze în problema abolirii comerțului cu negri, a celor austro-franco-britanice în "afacerile Germaniei" etc. În schimbul unor "concesii mutuale bine ponderate", Talleyrand pretindea încheierea imediată a *alianței* între Austria, Marea Britanie și Franța, diplomatul francez agreând "ipoteza", formulată de "regele său", că atât cabinetul austriac cât și cel britanic "se pătrundeau" de "adagiul trivial...", dar plin de sens: *Sublata causa, tollitur effectus*⁷⁴. Circumstanțele mult reasezate de conturarea unei forțe în măsură să se contraponă celei reprezentate de Rusia și Prusia nu favorizau, tranșant, nici una dintre cele două "tabere", atât timp cât războiul rămânea doar o eventualitate, însă una ce a ajuns să fie invocată pe un ton amenințător și de pe pozițiile ce le contrabalansau pe cele ruso-prusiene⁷⁵. Evoluția negocierilor evidenția sporul de coeziune între atitudinile lui Castlereagh, Metternich și Talleyrand, chiar și în "chestiunile" animate, cum observa secretarul de stat britanic, de "interese particulare"⁷⁶. Primul pas important întru consensul "celor trei" l-a și constituit impulsivitatea tratativelor "*par affaires*", tratative desfășurate în "comitete și comisii". În "comitetul celor opt puteri", pozițiile austro-britanico-franceze, susținute de Palmella, reprezentantul Portugaliei, mai puțin, însă, de spaniolul Labrador, "instruit" să se opună lui Castlereagh în problema comerțului cu sclavi (negri), iar lui Metternich în "afacerile italiene"⁷⁷, și mai defel de suedezul Löwenhielm ("*... ministre de Suède en Russie, et tout russe*")⁷⁸,

⁶⁹ Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 285 (Liverpool c. Castlereagh, Londra, 25 noiembrie 1814); datarea documentului, corectată la C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh 1812 - 1815*, p. 359.

⁷⁰ *Correspondence, Despatches, and other Papers of Viscount Castlereagh, Second Marquess of Londonderry* (în continuare: Castlereagh, *Correspondence...*), edited by ... Charles William Vane ..., vol. X, Londra, 1852, p. 219 (Castlereagh c. Wellington, Viena, 17 decembrie 1814); Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 483 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 17 decembrie 1814).

⁷¹ Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 122 și urm. (Gentz c. I. Caragea, Viena, 20 noiembrie 1814).

⁷² Dintr-o discuție cu Talleyrand, Gentz reținuse că diplomatul francez ar fi declarat "pe un ton înalt" împăratului Rusiei: "Sire, vous avez des engagements antérieurs à ceux que vous citez; vous en avez avec l'Europe. Non-seulement votre devoir, votre intérêt aussi vous appelle à les remplir. L'idée de vos armées se promenant par les plus beaux pays de l'Europe fait trembler le monde; ce qui nous a rassurés jusqu'ici, c'est l'opinion que nous nous étions formée de votre caractère personnel; si nous sommes assez malheureux pour la perdre, tous les coeurs se glaceront d'effroi à la vue d'un soldat russe, et, de ce moment, à celui de la résistance générale, l'intervalle sera bien court...". *Ibidem*.

⁷³ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 476 și urm. (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 23 noiembrie 1814).

⁷⁴ *Ibidem*, p. 474 (Ludovic al XVIII-lea c. Talleyrand, Paris, 22 noiembrie 1814).

⁷⁵ "Lord Castlereagh... paraît décidé à provoquer la guerre à la Russie, si elle ne modère ses prétentions, et il en a parlé à quelques personnes, en annonçant que l'Angleterre fournirait des subsides". *Ibidem*, p. 477 (Ambasadorii Regelui ... c. Jaucourt, Viena, 23 noiembrie 1814).

⁷⁶ "I witness every day the astonishing tenacity with which all the Powers cling to the smallest point of separate interest". C.K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, pp. 255-257 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 7 decembrie 1814).

⁷⁷ Castlereagh, *op. cit.*, vol. X, p. 208-210 (H. Wellesley c. Castlereagh, Madrid, 24 noiembrie 1814).

⁷⁸ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 347 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 9 octombrie 1814).

tindeau deja să devanseze pe cele ruso-prusiene. La o conferință *ad hoc* pentru “afacerea sardogenoveză”, conferință la care au participat Metternich, Castlereagh, Nesselrode și Talleyrand, miniștrii prusieni simulând lipsa de interes direct al “suveranului lor” în “afacerile italiene”, au fost invitați, spre consultare, Saint-Marsan, din partea Piemontului, și Brignole, din cea a Genovei⁷⁹, discuțiile conducând la constituirea unei “comisii speciale pentru Sardinia”, într-o componență austro-britanico-franceză (Wessenberg, A. de Noailles și Clancarty)⁸⁰. În “comitetul celor opt” erau abordate “chestiuni” privind ducatele italiene, “drepturile” Mariei Luiza, menținerea pe tron a lui Murat, cum insistă Metternich, în temeiul tratatului austro-neapolitan din ianuarie 1814, sau recunoașterea “suveranului legitim” (Ferdinand al IV-lea de Bourbon), cum pretindea Talleyrand⁸¹. “Comisia austro-ruso-britanico-franceză pentru afacerile Elveției”, unde Capodistrias ținea să-și asigure “avantajul” față de Stratford Canning, evolua pe calea “aranjamentului echilibrat”, finalizabil prin neutralitatea “țării cantoanelor”⁸². Simțindu-se “bine intrat în marele joc diplomatic european”, Talleyrand avea să propună, în ședința “celor opt” din 14 decembrie⁸³, să fie urmate în toată puterea lor clauzele tratatului din 30 mai de la Paris, ceea ce presupunea formarea comisiilor pentru navigația fluviilor europene, “reglementarea rangului și preșanței/precedenței coroanelor” (i.e. stabilirea rangurilor diplomatice), abolirea comerțului cu sclavi. Plenipotențiarul francez putea aprecia că “regele și Franța au obținut la congres atitudinea ce le aparținea” (de drept)⁸⁴.

Deși negocierile din diverse “comitete și comisii” avansau, fie și “în pași mărunți”, cu inerente concesii mutuale, atmosfera internațională era încă departe de a vădi semne de reală destindere. Pozițiile Rusiei rămăneau amenințătoare, iar cele ale Prusiei de neacceptat, în principiu și în fapt, din perspectiva *interesului general*. Înfruntarea pozițiilor ruso-prusiene avea să se constituie în “proba de foc” pentru consensul austro-britanico-francez. “Chestiunile” polonă și saxonă reveneau “la ordinea zilei”, “cei trei” convenind ca acțiunile lor să focalizeze, mai întâi, în expresia lui Castlereagh, “the Saxonpoint”⁸⁵, “calculele” lor indicând că Prusia, supusă presiunilor, nu avea cum să nu cedeze. Evaluarea implicațiilor “chestiunii saxone”, din perspectivă germană și, prin extensie, din cea europeană, a făcut obiectul *notei* lui Metternich din 10 decembrie, adresată lui Hardenberg⁸⁶, act evidențiind plusul de urgență al amintitei “chestiuni” în raport cu cea a Poloniei, lăsată, aceasta, pe moment, să cadă în planul doi al intereselor⁸⁷. Acuzând *nota* cancelarului austriac⁸⁸, Hardenberg a inițiat “o conferință” la care să participe, pe 13 decembrie, el, Humboldt, Stein, Czartoryski, Knesebeck, spre a demonstra, în conformitate cu “ordinea precise” de la Friedrich-Wilhelm, consimțite, se înțelege, de Alexandru I, strânsa întrepătrundere a “chestiunilor” polonă și saxonă, cu posibilitatea compensării regelui Friedrich-August “în zona Rhinului”⁸⁹. Stupefiat, cel ce se mângâia cu gloria de a prezida congresul de pace a solicitat sprijinul Franței și al Marii Britanii, precum și al Bavariei, pentru a estompa stridentul *chorus* ruso-prusian⁹⁰. “Schimbările de amabilități diplomatice” între Metternich, Castlereagh și Talleyrand au consolidat consensul lor⁹¹. Incitat și de

⁷⁹ *Ibidem*, p. 446-449 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 12 noiembrie 1814).

⁸⁰ *Ibidem*, p. 451 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 17 noiembrie 1814); v. și Ch. de Martens și Ferd. de Cussy, *Recueil manuel et pratique des traités, conventions et autres actes diplomatiques, sur lesquels sont établis les relations et les rapports existant aujourd'hui entre les divers états souverains du globe, depuis l'année 1760 jusqu'à l'époque actuelle*, vol. II, Leipzig, 1846, pp. 221-225 (protocolul ședinței “comitetului celor opt puteri” din 13 noiembrie 1814).

⁸¹ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 432 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 6 noiembrie 1814); v. și Ch. de Martens și Ferd. de Cussy, *op. cit.*, vol. II, p. 225 și urm. (protocolul ședinței “comitetului celor opt” din 9 decembrie 1814).

⁸² Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 423 și urm. (doc. cit.), 493 și urm. (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 30 noiembrie 1814).

⁸³ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, pp. 527 și urm.

⁸⁴ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 519 și urm. (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 14 decembrie 1814).

⁸⁵ *Ibidem*, p. 534 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 20 decembrie 1814).

⁸⁶ Metternich, *op. cit.*, vol. II, p. 503 și urm. (Metternich c. Hardenberg, Viena, 10 decembrie 1814).

⁸⁷ *Ibidem*, p. 486 (Gentz, *Mémoire* pentru Metternich, Viena, 12 februarie 1815).

⁸⁸ “Le cabinet prussien regardait la Note du 10 décembre comme une insulte et comme la preuve évidente des intentions hostiles de l'Autriche”. *Ibidem*, p. 491.

⁸⁹ *Notulen*; v. și D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 531-535 (*Nota* lui Hardenberg c. Alexandru I și c. Castlereagh, Viena, 16 decembrie 1814).

⁹⁰ “L'Empereur de Russie fit *chorus* avec les Prussiens. De l'autre côté, les amis de l'Autriche, les Français, les Bavaois... prirent feu contre les prétentions outrageantes de la Prusse”. Metternich, *op. cit.*, vol. II, p. 491 (Gentz, *Mémoire* pentru Metternich, Viena, 12 februarie 1815).

⁹¹ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 571 și urm. (Protocolul ședinței “comitetului celor opt” din 16 ianuarie 1815); v. și Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 528 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 15 decembrie 1814).

maximele latine din scrisorile primite de la "regele său" (*Justum et tenacem propositi viram!*)⁹², Talleyrand elaborează platforma politică a cooperării austro-britanico-franceze, în des invocatul de istorici *mémoire* din 19 decembrie, adresat lui Metternich⁹³ și comunicat, în copie, lui Castlereagh⁹⁴. Devenise de neamănat evenimentul accederii Franței în "principalul cerc deliberativ" la Viena. Eveniment a cărui survenire a fost provocată și de solicitarea lui Alexandru I ca negocierile asupra aranjamentului politico-teritorial general să fie accelerate. Pentru noua etapă a negocierilor, împăratul Rusiei și-a desemnat ca întâi plenipotențiar pe contele Razumovski, gest interpretat, chiar în contextul său, ca o cădere în dizgrație a lui Nesselrode⁹⁵. Același împărat propunea "lichidarea tuturor implicațiilor chestiunii polono-saxone" printr-un aranjament al "curților nordice", mediat de Marea Britanie. În replică, secretarul de stat britanic a propus constituirea "comisiei de statistică", menită "concilierii datelor relative la teritorii și locuitori", sub autoritatea directă a "principalelor puteri", comisie la care să participe și Franța; comisie ce avea să reunească "cei mai buni lucrători la congres" (*"the best workers of the Congress"*)⁹⁶: Wessenberg, Clancarty, Dalberg, Anstett, Jordan și Hoffmann – "doi zeloși și erudiți oficiali prusieni" –, secretar fiind baronul Martin⁹⁷. "Comisia de statistică" semnifica, în ciuda opoziției Prusiei, intrarea de facto a Franței în "clubul principalelor curți deliberante" (al "celor cinci mari"), apreciat, la câțva timp, de Humboldt, ca adevăratul congres⁹⁸ și înregistrat ca atare de Gentz (*"le seul et le véritable congrès"*)⁹⁹. Pentru bunul mers al deliberărilor au fost împuterniciți Metternich și Wessenberg, pentru Austria; Razumovski și Capodistrias, pentru Rusia; Castlereagh, pentru Marea Britanie; Hardenberg și Humboldt, pentru Prusia; Talleyrand, pentru Franța¹⁰⁰.

Prin includerea Franței în grupul de virtuozii ai concertului marii politici, edificiul celei mai înalte instanțe deliberative asupra păcii generale devenea un pentastil, cu un parvis rezervat statelor ce nu întruneau calități presupuse de interpretarea "intereselor de prim ordin". Constituirea "comitetului celor cinci mari puteri", de neconfundat cu "comitetul celor cinci state germane", a fost înțeleasă de Talleyrand ca o trecere în domeniul exclusiv al trecutului a alianței de la Chaumont. Și parcă pentru a se convinge că așa stăteau lucrurile, plenipotențiarul francez i-a propus lui Castlereagh realizarea alianței austro-britanico-franceze într-o girare a păcii europene¹⁰¹. S-a putut însă convinge că alianța celor patru își păstra valabilitatea, din rațiuni vizând, nu numai din perspectiva intereselor strategice britanice, prevenirea relansării politicii franceze "la Rhin" și în Italia, precum și lipsirea totală de șanse a unei apropieri franco-ruse¹⁰². "Combinația" de inspirație britanică între "comitetul" de cinci mari puteri și alianța celor patru (de la Chaumont) ținea Franța "în moderație" și prezenta atuuri reale în scopul obligării Rusiei de a se conforma exigențelor echilibrului general¹⁰³. Cum era de așteptat, diplomația rusă a reacționat cu cerbie la ceea ce împăratul Alexandru I numea "sistemul fondat de Castlereagh... într-o contravenirea veritabilelor interese ale Europei"¹⁰⁴. Dând impresia de "resuscitat bizantinism", autocratul de Romanov a căutat să convingă cabinetul de la Londra că "sistemul lui Castlereagh" contravenea până și "adevăratelor interese" ale Marii Britanii¹⁰⁵. Printr-un *rescript imperial*, completat cu un *expozeu asupra stării afacerilor* (*Priloženie*)¹⁰⁶,

⁹² Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 501 (Ludovic al XVIII-lea c. Talleyrand, Paris, 4 decembrie 1814).

⁹³ Metternich, *op. cit.*, vol. II, p. 509-514 (Talleyrand c. Metternich, Viena, 19 decembrie 1814).

⁹⁴ D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 570 și urm. (Talleyrand c. Castlereagh, Viena, 26 decembrie 1814).

⁹⁵ Friedrich von Gentz, *op. cit.*, vol. I, p. 160 și urm. (*Tableau des divers actes et des derniers résultats du Congrès de Vienne*, Viena, 26 iunie 1815); Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 538-540 (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 27 decembrie 1814); C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 271 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 25 decembrie 1814).

⁹⁶ C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh. 1812-1815*, p. 369.

⁹⁷ *Ibidem*; v. și Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 539 și urm. (Ambasadorii Regelui... c. Jaucourt, Viena, 27 decembrie 1814).

⁹⁸ C. K. Webster, *op. cit.*, p. 373. Opoziția miniștrilor prusieni a fost stinsă de avertismentul lui Talleyrand, încuviințat de Metternich și de Castlereagh, că va părăsi Viena, în cazul că "drepturile Franței" nu erau satisfăcute; Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 543 și urm. (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 28 decembrie 1814).

⁹⁹ Friedrich von Gentz, vol. I, p. 161 (*Tableau des divers actes...*, 26 iunie 1815).

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 160.

¹⁰¹ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, pp. 543 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 28 decembrie 1814).

¹⁰² *Ibidem*, p. 544; Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 495 și urm. (Liverpool c. Castlereagh, Londra, 23 decembrie 1814); C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 268 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 24 decembrie 1814).

¹⁰³ C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 271 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 25 decembrie 1814).

¹⁰⁴ *Vneshnaja politika Rossii...*, S. I, vol. VIII, p. 139 (Alexandru I c. Lieven, Viena, 15/27 decembrie 1815).

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 139 și urm.; 140-144 (Alexandru I, *Reskript...*, pentru Lieven; *Priloženie*, Viena, 15/27 decembrie 1814).

din 15/27 decembrie, ambasadorul rus la Londra era "instruit" să pledeze "în fața prințului regent și a cabinetului de la Londra" în numele "intereselor inseparabile ruso-britanice de a decide aranjamentul european", supus însă, de "hipotrofia acordului între puterile de la extremitățile geografice ale Europei", unui indezirabil *raccourci*. Pentru diferențele ce și-au făcut loc în relațiile dintre cele două mari puteri, întreaga responsabilitate era trecută în seama lui Castlereagh, care, "în loc să-și îndeplinească funcțiile de mediator imparțial", a făcut "să instige germeii neîncrederii între toate cabinetele continentale"¹⁰⁷. Perseverenței "dezinteresate" a suveranului Rusiei, "bunului spirit pe care patriotismul rușilor îl propaga în Germania", li se opuneau, prin "sistemul Castlereagh", "incertitudini și dezordini", încât amintitul suveran "să apară în Europa ca un cuceritor mai redutabil decât Bonaparte", și, fiind "presat de o coaliție antirusă", de noua dată, "să se desiste de drepturile asigurate... de sacrificiile armatelor sale"¹⁰⁸. Spre a determina revigorarea "bunelor dispoziții ale oficialilor britanici", lui Lieven i se indica să acționeze nu doar "în spirit de cabinet", ci și în cel al "relațiilor personale" (contesa Lieven putând fi "de mare ajutor"), ce au fost "eficiente... și în alte ocazii", când au fost incitate criticile la adresa politicii guvernului Liverpool din partea clubului *whig*, a presei și a cercurilor de afaceri londoneze¹⁰⁹. I se indica, în puterea unui alt *rescript imperial*, din aceeași zi de 15/27 decembrie, "să sondeze diligențele (desfășurările diplomatice – n. ns., G. C.) britanicilor în privința Saxoniei"¹¹⁰, "chestiune" ce era pe punctul de a aprinde la *maximum* spiritele deliberanților, la Viena, pe tema *păcii generale*. Printr-o *notă* a lui Nesselrode – nici pe departe căzut din "oficiile suveranului său" atât timp cât îi revenea rolul de *coordonare* a plenipotențiarilor ruși "în comitete și comisii" -, adresată, la finele lunii decembrie, "miniștrilor" (reprezentanților la congres ai) Austriei, Marii Britanii și Prusiei, cabinetul rus se arăta dispus să facă unele concesii în "chestiunile" polonă și saxonă, însă numai în cuprinsul *alianței celor patru mari puteri*, reinvocată de "partea rusă", într-un limbaj voină a amintii de "zilele campaniilor victorioase împotriva lui Napoleon", când prinsese viață "fraternitatea suveranilor creștini... , ca unică bază a *ordinii politice și a ordinii sociale*" (subl. ns., G. C.)¹¹¹. Cabinetul rus voia, de fapt, ca, "în clubul marii politici", părțile deliberante să se reazeze "în schema" de la finele anului 1813: "curțile nordice" și Marea Britanie, aceasta din urmă în postura de "mediatoare nepărtinitoare". Era cu totul altceva decât înțelegeau britanicii prin *marea alianță*. Intuind bine unde băteau apelurile Rusiei pentru reanimarea "alianței celor patru", Castlereagh, încuviințat de Metternich, a propus ca Franța să fie admisă la deliberările asupra Poloniei și Saxoniei. Iar la reacțiile vehemente ale plenipotențiarilor ruși și prusieni, aceștia luând "planul britanico-austriac" ca o declarație de război, Castlereagh a admis, la rândul-i, posibilitatea recurgerii la calea armelor, în condițiile când "insularii" tocmai lichidaseră, prin pacea de la Gand, diferendul maritim cu nord-americanii¹¹². Dedicându-se, cu mai multă fermitate, *reconstrucției politice a Europei*, cabinetul de la Londra a consimțit la realizarea alianței austro-britanico-franceze.

Tratatul secret din 3 ianuarie 1815 a avut repercusiuni serioase asupra negocierilor diplomatice de la Viena, prin faptul că a consacrat un *aliniment de forță al celor trei părți contractante*, în stare să devanseze pozițiile ruso-prusiene. Relativ la titulatura sa – *Traité secret d'alliance défensive, conclu à Vienne, le 3 janvier 1815, entre l'Autriche, la France et la Grande-Bretagne*¹¹³ - s-ar justifica unele semne de întrebare la întâlnirea expresiei de *convenție solemnă*

¹⁰⁷ "Lord Castlereagh..., au lieu de remplir les fonctions de médiateur impartial, au lieu de saisir avec empressement une occasion aussi favorable pour renouer les anciens rapports commerciaux et politiques avec la Russie, a préféré d'épouser presque exclusivement les intérêts de l'Autriche et de fomenter les germes de la méfiance entre tous les cabinets du continent". *Ibidem*, pp. 139 și urm.

¹⁰⁸ "On veut, en un mot, faire voir à l'Europe dans la personne de S.M. un conquérant plus redoutable que Buonaparte (sic!) ne l'a jamais été. Par ces menées le ministre de l'Autriche et lord Castlereagh se flattent de déterminer l'Empereur à se désister de ses justes prétentions, ou de préparer les éléments d'une nouvelle coalition dirigée contre la Russie". *Ibidem*, p. 140 și urm. (*Priloženie*).

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 141-144.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 148 și urm. (Alexandru I, *Reskript...*, pentru Lieven, Viena, 15/27 decembrie 1814).

¹¹¹ "Pénérés également des principes immuables de la religion chrétienne comme à tous, c'est sur cette base unique de l'ordre politique comme de l'ordre social que les souverains, fraternisant entre eux, épureront leurs maximes d'Etat et garantiront les rapports entre les peuples que la Providence leur a confié..., d'asseoir la tranquillité de l'Europe sur la base de cette même union qui a opéré sa délivrance, de concilier les intérêts de leurs Etats respectifs et de consolider le repos et le bonheur des peuples placés sur leurs sceptres, en accordant une consistance salutaire à leurs cultes, à leurs opinions et à leurs nationalités". *Ibidem*, pp. 153 și urm. (Nesselrode, *Nota...* c. plenipotențiarilor Austriei, Marii Britanii și Prusiei, Viena, 19/31 decembrie 1814); v. și D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 579-582.

¹¹² C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 280 (Castlereagh c. Liverpool, 2 ianuarie 1815).

¹¹³ Titlatură redată identic de Ch. de Martens și Ferd. de Cussy, *op. cit.*, vol. III, pp. 45-48; D'Angeberg, *op. cit.*, vol. II, p. 591 și urm.; Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 561-565. *Tratatul* cuprinde 14 articole și un *article séparé et secret*; semnatari: Metternich, Castlereagh, Talleyrand.

("convention solennelle"), din preambul, și a noțiunii de *convenție*, din articolele IX, XII și XIII. Noțiunea de *convenție* sugera situarea noului act diplomatic în subsecvența tratatului din 30 mai 1814, de la Paris, și în perspectiva *păcii europene*¹¹⁴, un înțeles în privința căruia Talleyrand a insistat mult¹¹⁵. În schimb, noțiunea de *tratat* venea să întărească dimensiunea sinalagmatică, determinabilă prin sine, a *alianței defensive*, conformă *strategiei europene* a lui Castlereagh¹¹⁶. "Înaltele părți contractante se angajau reciproc și fiecare dintre ele față de celelalte, să acționeze de concert..., pentru a face ca, în executarea tratatului de la Paris, aranjamentele care i-ar completa dispozițiunile să fie efectuate în *maniera* cea mai conformă... veritabilului spirit al aceluia tratat" (art. I)¹¹⁷. *Concertul* inițiat de cele trei "mari cabinete" semnifica "*une manière d'agir*", într-un scop strict și clar exprimat, prin chiar actul semnat, ca "părțile contractante" să-și dea concursul diplomatic și militar dacă vreuna dintre ele ar face obiectul unei *agresiuni* (art. II), cu subînțelegerea Hanovrei și a Provinciilor Unite între "teritoriile" incluse spațiului de securitate directă al Marii Britanii, cele două entități statale beneficiare ale unei atare includeri fiind, de altfel, invitate, împreună cu Bavaria, să acceadă la *tratatul secret de alianță*¹¹⁸. Inițierea unui *concert* la semnificația menționată s-a și constituit în principalul merit al actului austro-britanico-francez. Se admitea norma sau principiul de drept că asumarea obligațiilor între state era asigurată de tratate, convenții. Nu mai era însă timpul că raporturile între state să se fixeze cu strictețe în limitele stipulațiilor contractuale, față de care cursul realităților impunea frecvente "(re)interprétations à l'amiable". De aici decurgea înalta vocație a *politicii de concert*. Politică în cuprinsul căreia rațiunile tratatului din 3 ianuarie nu contraveneau, în aprecierile lui Metternich și ale lui Castlereagh, celor ale *marii alianțe*. Doar Talleyrand, din resorturi ținând de "poziția specială" a țării sale, a sperat că *alianța austro-britanico-franceză* ar fi surmontat litera și spiritul "coalității de la 1813 - 1814" (i.e. al *alianței de la Chaumont*)¹¹⁹. Afirmția aceluiași Talleyrand că Franța avea deja șansele să devină "lidera și sufletul... uniunii statelor europene" ("*le chef et l'âme... de l'union des Etats européens*")¹²⁰ a făcut pe nu puțini istorici, cu deosebire dintre cei francezi, "pe linia Debidour", să considere tratatul din 3 ianuarie 1815 expresia geniului diplomatic și rezultatul insistențelor lui Talleyrand¹²¹. Un tratat care, prin natura sa politică, în note *de concert*, s-a înscris însă, numai aparent paradoxal, într-o tendință de *interes general*, ilustrată și de tratatul de la Chaumont. Era ceea ce a înțeles să realizeze mai curând Castlereagh decât Talleyrand¹²².

Fără îndoială, impactul politic al tratatului austro-britanico-francez a fost unul excepțional. Chiar dacă *textul său original* nu a fost cunoscut, un timp, decât de părțile contractante și de cele invitate să acceadă (Hanovra, Provinciile Unite/Olanda și Bavaria), *politica* pe care a impulsionat-o s-a resimțit imediat, cu un considerabil efect asupra lucrărilor Congresului de la Viena. Într-o discuție cu secretarul de stat britanic, împăratul Rusiei invoca "rumorile" privind un *tratat secret* între Austria, Marea Britanie, Franța și Bavaria. Castlereagh nu a negat "nimic", iar Alexandru, intuind bine "direcția antirusă și antiprusiană" a alianței secrete austro-britanico-franceze, s-a arătat dispus la o politică de concesi sub auspiciile "solidarității marilor curți suverane"¹²³. De pe poziții diverse, se dădea, așadar, de înțeles că disponibilitățile întru *concertul mării politici* nu mai puteau fi orchestrate în limitele tratatului de la Chaumont și cu atât mai puțin în cele ale tratatului din 3 ianuarie 1815. *Rațiunile politicii de concert* au

¹¹⁴ "LLMM..., étant convaincus que les puissances, qui ont à compléter les dispositions du traité de Paris, doivent être maintenues dans un état de sécurité et d'indépendance parfaites..., ont résolu de faire entre eux (sic!) une *convention solennelle* et de conclure une *alliance défensive*". Ch. de Martens și Ferd. de Cussy, *op. cit.*, vol. III, p. 45 și urm.; Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 561 și urm.

¹¹⁵ "Le but de l'accord que nous venons de faire est de compléter les dispositions du traité de Paris, de la manière la plus conforme à son véritable esprit, et au plus grand intérêt de l'Europe". Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 559 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 ianuarie 1815).

¹¹⁶ C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 282 și urm. (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 5 ianuarie 1815).

¹¹⁷ "Les hautes parties contractantes s'engagent réciproquement, et chacune d'elles envers les autres, à agir de concert..., pour faire qu'en exécution du traité de Paris, les arrangements qui doivent en compléter les dispositions soient effectués de la manière la plus conforme qu'il sera possible au véritable esprit de ce traité". Ch. de Martens și Ferd. de Cussy, *op. cit.*, vol. III, p. 45 și urm.; Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 562 (*Traité..., Article premier*).

¹¹⁸ Talleyrand, *op. cit.*, vol. II, p. 565 (*Traité..., Article séparé et secret*).

¹¹⁹ "Maintenant, Sire, la coalition est dissoute, et elle l'est pour toujours. Non seulement la France n'est isolée en Europe, mais Votre Majesté a déjà un système fédératif...". *Ibidem*, p. 556 (Talleyrand c. Ludovic al XVIII-lea, Viena, 4 ianuarie 1815).

¹²⁰ *Ibidem*, p. 559.

¹²¹ A. Debidour, *op. cit.*, vol. I, p. 281.

¹²² A. J. Grant și Harold Temperley, *Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries (1789-1939)*, Londra ș.a., 1944, p. 174.

¹²³ C. K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 282 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 5 ianuarie 1815).

surclasat, la nivelul actelor și atitudinilor diplomatice, practicile ruso-prusiene din lunile octombrie-decembrie 1814, amintind, acestea, de raporturi între state după norme din "epoca westphalică". În noile condiții, Prusia a trebuit, și ea, să cedeze, admitând participarea Franței la *deliberările asupra Poloniei și Saxoniei*, altfel spus, la deliberările de competența "comitetului principalelor puteri". Singura condiție pusă de cabinetul prusian pentru "admiterea plenipotențiarului francez" în respectivul "comitet" a fost ca "aranjamentul privind Saxonia" să nu implice consimțământul lui Friedrich-August. Castlereagh, "deplin satisfăcut", avea să comunice premierului Liverpool că "alarmă de război trecuse" ("*the alarm of war is over*")¹²⁴. Redispunerea raporturilor între marile puteri a permis accelerarea negocierilor "în comitete și comisii", devenind posibilă realizarea în linii mari a *aranjamentului teritorial european* într-un interval de timp de circa cinci săptămâni, după aprecierile lui Charles K. Webster, marcate, e drept, de înclinația istoricului britanic de a lega cam mult "principala reușită" a congresului de pace de activitatea lui Castlereagh, până ce acesta a lăsat, în februarie, locul de prim-plenipotențiar lui Wellington, care, solicitat de responsabilitatea "campaniei antinapoleoniene" culminate cu bătălia de la Waterloo, l-a lăsat, la rândul-i, în aprilie, lordului Clancarty¹²⁵. Accelerarea și rezultatele negocierilor au impus ca, pe 8 februarie, "comitetul celor cinci mari puteri", în care Franța fusese admisă *oficial* pe 9 ianuarie¹²⁶, să desemneze comisia de redactare a proiectului de *tratat general* (*Commission de rédaction*), compusă din membrii "comisiei de statistică", amintiți mai sus, și completată cu La Besnardière și Gentz, ambii investiți cu "responsabilități speciale"¹²⁷. Mai toate detaliile tehnice au fost abordate în "comitete și comisii", soluțiile fiind consacrate, pentru fiecare caz ("chestiune") în parte, prin acte sinalagmatice: tratate, convenții etc., sub înalta autoritate a "comitetului celor cinci mari". O activitate congresională a cărei măsură a dat-o *Actul final* din 9 iunie 1815.

Abstract

The political and territorial Settlement of Europe was the main result of the Congress of Vienna, in 1814-1815. Scholars referred frequently to that Settlement, but most of them made it as an "horizontal exposure" of the data concerning the territories, which were transacted, on a new Map of Europe. Scholars usually sustained their "exposures" on the formal documents of the Congress, on the protocols of the Committees: "Committee of Eight", "Committee of Four/Five", "German Committee", "Statistical Committee". They did not enough reveal the main diplomatic deliberations "for that time when the Sovereigns met in the afternoon to review the matters which had been discussed by their Ministers in the morning". Such review and discussion, as Metternich noted, were not, in many cases, put down on Papers. In order to reconstitute that very interesting part of the history of the Congress, the author of this study investigated both the formal documents of the Congress and the diplomatic correspondence, especially the British, French and Russian Documents.

¹²⁴ *Ibidem*; v. și Wellington, *op. cit.*, vol. IX, p. 527 (Castlereagh c. Liverpool, Viena, 5 ianuarie 1815).

¹²⁵ C.K. Webster, *The Congress of Vienna*, pp. 75-82.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 74.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 78.